

Veteranenbeleid & Waardering

Opvattingen van Nederlandse veteranen

Jos Groen
Martin Elands
Yvon de Reuver

Maart 2013
Veteraneninstituut, Doorn

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van het Veteraneninstituut.

Het Veteraneninstituut (Vi) voert namens het Ministerie van Defensie een belangrijk deel van het Nederlandse veteranenbeleid uit en bevordert de maatschappelijke waardering en het welbevinden van Nederlandse veteranen en hun thuisfront.

Inhoudsopgave

Inleiding	5
1. Onderzoeksmethode	7
1.1 Vragenlijst	7
1.2 Onderzoekspopulatie en verzending	7
1.3 Respons en Verwerking	8
2. Resultaten	9
2.1 Kenmerken van de respondenten	9
2.2 Veteranenbeleid	12
2.3 Stellingen	21
2.4 Matrix	23
2.5 Nadere analyse	25
2.6 Open vragen	26
3. Conclusies	29
3.1 Kenmerken	29
3.2 Veteranenbeleid	29
3.3 Gevoel van waardering	30
Bijlage 1 Vragenlijst	31
Bijlage 2 Kruistabellen	32

Inleiding

In juli 2010 voltooide mevrouw Joyce Motshagen (Universiteit Utrecht) onder leiding van het Veteraneninstituut haar masterthesis, getiteld: 'Veteranen: Ervaren erkenning en waardering'. Het uiteindelijke doel ervan was inzicht te verkrijgen in de mate van waardering die Nederlandse veteranen voor hun militaire inzet voelen, maar tevens om hun opvattingen over onderdelen van het veteranenbeleid in kaart te brengen. Hiernaar was tot op dat moment weinig onderzoek gedaan en juist dit type onderzoek kan de ontwikkeling en uitvoering van het veteranenbeleid ondersteunen. Het regelmatig herhalen ervan is met het oog op de snel veranderende en verjongende veteranenpopulatie bovendien raadzaam. Met dat oogmerk heeft het Veteraneninstituut, hiertoe aangespoord door het Bureau Veteranenbeleid van het Ministerie van Defensie, besloten om samen met onderzoeksbureau *Acquest* een nieuw onderzoek uit te voeren naar opvattingen van vooral veteranen van vredesmissies over het veteranenbeleid en de door hen ervaren waardering voor hun militaire inzet.

De resultaten van dit vervolgonderzoek kunnen op sommige onderdelen worden vergeleken met de resultaten van het onderzoek van Motshagen en zo wordt op die onderdelen duidelijk of en op welke wijze opvattingen en ervaren waardering aan verandering onderhevig zijn. In de afgelopen jaren zijn er immers tal van beleidsinitiatieven tot verdere ontwikkeling gekomen om de dienstverlening aan veteranen te verbeteren en in de samenleving aandacht en waardering voor veteranen te genereren. In dit onderzoek staan derhalve de volgende vragen centraal: welk belang hechten veteranen aan (onderdelen van) het veteranenbeleid, hoe oordelen zij hierover en in welke mate voelen veteranen zich gewaardeerd voor hun militaire inzet? De resultaten van het onderzoek zullen gebruikt worden als nulmeting voor toekomstig (twee)jaarlijks onderzoek en kunnen, als gezegd, een rol spelen in de evaluatie en verdere ontwikkeling van het veteranenbeleid.

Hoofdstuk 1: Onderzoeksmethode

1.1 Vragenlijst

In dit onderzoek zijn de gegevens verzameld met behulp van een schriftelijke enquête, bestaande uit veertig vragen met enkele vaste antwoordmogelijkheden. De inhoud van de enquête kwam voor een deel overeen met de vragen uit het eerder gehouden onderzoek van Motshagen, zodat de beoogde vergelijking mogelijk wordt. De enquête is bij deze rapportage toegevoegd als bijlage 1.

In de eerste zes vragen zijn enkele persoonsgegevens uitgevraagd. Hierdoor kunnen onder meer de meningen van veteranen in verschillende leeftijdsklassen met elkaar worden vergeleken. De vragen zeven tot en met twaalf zijn algemene vragen die onder meer op de terugblik op de uitzending en de huidige gezondheidstoestand zijn gericht. De vragen 13-33 hebben betrekking op het veteranenbeleid met vraag 33 als open vraag was. Hierin kon de veteraan in eigen woorden aangeven hoe Defensie het veteranenbeleid zou kunnen verbeteren en was er de mogelijkheid voor algemene opmerkingen over de enquête. De laatste zeven vragen van het onderzoek zijn stellingen, waarmee het thema 'waardering' is onderzocht

1.2 Steekproef en verzending

Uit het veteranenpasbestand, dat ongeveer tweederde van alle Nederlandse veteranen omvat, is een steekproef van 825 veteranen getrokken uit de groep veteranen die in de periode 1935-1989 is geboren (leeftijd 23-77 jaar). Van ieder geboortejaar zijn willekeurig 15 veteranen gekozen, zodat een doorsnee van het veteranenpasbestand is verkregen. De oudste groepen veteranen (WO II, Nederlands-Indië en Korea) zijn derhalve buiten dit onderzoek gelaten, aangezien zij in de nabije toekomst een steeds kleiner aandeel van de veteranenpopulatie gaan uitmaken en ook in steeds mindere mate gebruik zullen maken van diensten die in het kader van het veteranenbeleid worden aangeboden.

De enquêteformulieren zijn op 23 november 2012 per post verzonden, samen met een aanbiedingsbrief en een retourenvelop met antwoordnummer en poststempel. Hierdoor was bij verzending geen gebruik van een postzegel nodig. Gezien de relatief korte reactietijd (tot 12 december 2012) zijn veteranen die in het buitenland wonen niet in de steekproef meegenomen. Van de schriftelijk verstuurde vragenlijst heeft onderzoeksbureau Acquest ook een gebruiksvriendelijke digitale versie ontwikkeld om een eventuele drempel voor deelname te

verlagen. De digitale vragenlijst was toegankelijk via een webpage. De link naar de webpage is in de aanbiedingsbrief van het onderzoek aan de deelnemende veteranen beschikbaar gesteld.

1.3 Respons en verwerking

De digitale respons bleef ver achter bij de via de post geretourneerde schriftelijke versie. Slechts zeven procent (N = 26) van de respons is digitaal aangeleverd. Vier veteranen namen contact op met het Veteraneninstituut omdat zij de opgegeven link naar de webpage niet konden benaderen. Dit had in het ene geval te maken met een firewall die de toegang tot de webpagina blokkeerde en in een ander geval bijvoorbeeld met een typefout. Mogelijk hebben dit soort hobbels de digitale deelname negatief beïnvloed.

De per post ontvangen enquêteformulieren zijn door het Veteraneninstituut in het online vragenlijstbestand ingevoerd. In totaal zijn 372 schriftelijke en 26 digitale enquêtes ontvangen. Negen schriftelijke ingevulde enquêtes bleken incompleet en zijn daarom buiten het onderzoek gelaten. Er waren derhalve 389 vragenlijsten bruikbaar voor verwerking en analyse, oftewel een respons van 47%. Uit de onderstaande tabel blijkt dat de respons per leeftijdsgroep flink uiteenliep. De jongeren zijn hierdoor ondervertegenwoordigd en de groep 65+ oververtegenwoordigd.

Responsoverzicht.

	Verstuurd	Respons	Percentage
35 jaar en jonger	195	29	15%
36-50 jaar	225	90	40%
51-65 jaar	225	102	45%
66 jaar en ouder	180	168	93%
Totaal	825	389	47%

De ingevulde antwoorden zijn deels met behulp van SPSS geanalyseerd. Er is begonnen met rechte tellingen en frequenties. Door middel van kruistabellen is een vergelijking tussen subgroepen verkregen, terwijl verschillen tussen subgroepen door middel van een tweezijdige Chi-kwadraat-toets zijn getoetst. Hiermee kan worden gemeten of er een (significant) verschil van mening is tussen bepaalde subgroepen. Wanneer er een significante waarde uit de toets komt, dat wil in dit onderzoek zeggen een resultaat waarbij de alpha-waarde kleiner is dan 0.05, is deze in het rapport vermeld. De kwalitatieve antwoorden op de open vraag 33 zijn gelabeld,

gegroepeerd en vervolgens geanalyseerd. De resultaten hiervan zijn in een aparte paragraaf beschreven.

Hoofdstuk 2: Resultaten

In dit hoofdstuk worden de resultaten van het onderzoek beschreven. De eerste paragraaf geeft een overzicht van kenmerken van de respondenten. Door het bevragen van vooral feitelijke gegevens als leeftijd, de missieperiode en deelname aan activiteiten kunnen relaties worden onderzocht met antwoorden op andere vragen. In de tweede paragraaf worden opvattingen over onderdelen van het veteranenbeleid gepresenteerd. Daarna volgen in § 2.3. de reacties op de stellingen rond het thema 'waardering', het laatste deel van het vragenlijstonderzoek. In § 2.4. is een matrix opgenomen waarmee de relatie tussen 'belang van' en 'oordeel over' diverse thema's wordt beschreven. In § 2.5. zijn de significante relaties vermeld die uit een SPSS-analyse zijn gebleken en in § 2.6. worden ten slotte de belangrijkste de reacties op de open vraag toegelicht.

2.1 Kenmerken van de respondenten

Demografische gegevens

De onderzoekspopulatie is in vier groepen opgedeeld. De deelname loopt op naarmate de leeftijd van de deelnemersgroep hoger is. De jongste categorie, 18 – 35 jaar laat een percentage zien van 7% (N = 29). De leeftijdsgroepen 36 – 50 jaar en 51 – 65 jaar liggen met respectievelijk 23% (N = 90) en 26% (N = 102) dicht bij elkaar. De oudste leeftijdscategorie springt er uit. De groep van 65 jaar en ouder maakt voor 43% (N = 168) onderdeel uit van het responsbestand.

Tabel 1: Leeftijd.

Antwoordmogelijkheden	Aantal	Percentage
18-35 jaar	29	7%
36-50 jaar	90	23%
51-65 jaar	102	26%
Ouder dan 65 jaar	168	43%

Verreweg het grootste deel van de deelnemers is man. Slechts 2% (N = 9) van de respondenten is vrouw en 98% (N = 380) is man. Vanwege het lage aantal vrouwelijke deelnemers konden er geen separate analyses worden gedaan op basis van de verschillende sexes.

Missieperiode

Bij de vraag over de uitzendperiodes, was het geven van meerdere antwoorden ook mogelijk. Dat verklaart waarom 389 respondenten 473 missieperiodes hebben aangegeven.

Tabel 2: Missieperiode.

Antwoordmogelijkheden	Aantal	Percentage
Vóór 1979	140	36%
1979-1987	69	18%
1988-1996	119	31%
1997-2005	113	29%
Na 2005	32	8%

De categorie die voor 1979 is uitgezonden, is met 36% (N = 140) het sterkst vertegenwoordigd. Dit zijn vooral Nieuw-Guineaveteranen. De meest recente periode, waarbinnen bijvoorbeeld de inzet in Uruzgan valt, haalt slechts een percentage van 8% (N = 32).

Krijgsmachtdeel

De verdeling per krijgsmachtdeel lijkt redelijk in verhouding tot hun (toenmalige) omvang en de mate waarin de krijgsmachtdelen aan uitzendingen hebben deelgenomen.

Tabel 3: Krijgsmachtdeel.

Antwoordmogelijkheden	Aantal	Percentage
Koninklijke Landmacht (KL)	220	57%
Koninklijke Marine (KM)	131	34%
Koninklijke Luchtmacht (KLu)	35	9%
Koninklijke Marechaussee (KMar)	16	4%

Duur militaire loopbaan

De twee grootste categorieën worden gevormd door veteranen die als militair korter dan twee jaar (30%, N = 116) en langer dan 10 jaar (39%, N = 151) hebben gediend. Dit zijn waarschijnlijk goddeels dienstplichtigen (korter dan twee jaar) en 'beroepsmilitairen onbetaalde tijd'.

Tabel 4: Duur militaire loopbaan.

Antwoordmogelijkheden	Aantal	Percentage
Korter dan 2 jaar	116	30%
2-5 jaar	49	13%
6-10 jaar	73	19%
Langer dan 10 jaar	151	39%

Militaire eindrang

De verdeling naar eindrang lijkt redelijk conform de rangniveaus binnen de krijgsmacht. De categorie soldaat/korporaal is het grootst (55%, N = 213), gevolgd door de onderofficieren (27%, N = 104) en (hoofd)officieren (18%, N = 72).

Tabel 5: Militaire eindrang.

Antwoordmogelijkheden	Aantal	Percentage
Soldaat/korporaal (of daarmee vergelijkbaar)	213	55%
Onderofficier	104	27%
Officier	39	10%
Hoofdofficier/opperofficier	33	8%

Terugblik op de uitzending(en)

De respondenten kijken overwegend positief op hun uitzending(en) terug: 77% (N = 303) kijkt hier '(zeer) positief' op terug. Slechts 6% kijkt (zeer)negatief terug op de missie(s), terwijl 16% (N=63) op deze vraag 'neutraal' heeft geantwoord..

Tabel 6: Terugblik op missie(s).

Antwoordmogelijkheden	Aantal	Percentage
Zeer positief	95	24%
Positief	208	53%
Neutraal	63	16%
Negatief	15	4%
Zeer negatief	8	2%

Gezondheidsgevolgen

Van de respondenten geeft 76% (N = 296) aan dat zij geen klachten aan de uitzending(en) hebben overgehouden en 24% (N = 93) geeft aan op enig moment nadelige klachten van hun uitzending(en) te hebben ondervonden. Bij 5% (N = 20) gaat het om specifiek lichamelijke klachten, bij 13% (N = 49) om specifiek psychische klachten en bij 6% (N = 24) van de respondenten gaat het om uiteenlopende klachten.

Tabel 7: Gezondheidsgevolgen uitzending.

Antwoordmogelijkheden	Aantal	Percentage
Nee	296	76%
Ja, lichamelijke klachten	20	5%
Ja, psychische klachten	49	13%
Ja, uiteenlopende klachten	24	6%

Het grootste deel van de veteranen is (redelijk) tevreden over de huidige eigen gezondheid, te weten 88% (N = 348). 11% (N=41) toont zich hierover ontevreden.

Tabel 8: Huidige gezondheid.

Antwoordmogelijkheden	Aantal	Percentage
Uitstekend	68	17%
Goed	212	54%
Voldoende	68	17%
Matig	30	8%
Slecht	11	3%

Lidmaatschap

De twee antwoordmogelijkheden bij de vraag over lidmaatschap van een veteranenvereniging zijn bijna perfect in balans.

Tabel 9: Lidmaatschap veteranenvereniging.

Antwoordmogelijkheden	Aantal	Percentage
Ja	193	50%
Nee	196	50%

Reünies

Er is relatief veel belangstelling voor deelname aan activiteiten als een reünie of een veteranendag: 68% (N = 167) neemt hieraan soms of regelmatig deel. Bijna een derde van de respondenten (31%) gaat nooit naar dergelijke veteranenactiviteiten.

Tabel 10: Bezoek reünies of veteranendagen.

Antwoordmogelijkheden	Aantal	Percentage
Ja, regelmatig	79	20%
Ja, soms	188	48%
Nee, nooit	122	31%

Herdenkingen

Een grote minderheid van 44% (N = 168) van de veteranen bezoekt wel eens een herdenking van omgekomen militairen. Dit doet 10% (N = 37) regelmatig en 34% (N = 131) soms. Een meerderheid van 57% (N = 221) bezoekt echter nooit een dergelijke herdenking.

Tabel 11: Bezoeken van herdenkingen.

Antwoordmogelijkheden	Aantal	Percentage
Ja, regelmatig	37	10%
Ja, soms	131	34%
Nee, nooit	221	57%

2.2 Veteranenbeleid

In deze paragraaf komen de antwoorden op de diverse vragen over het veteranenbeleid aan bod. Bij de meeste thema's werd zowel gevraagd naar het belang dat de veteranen eraan hechten als hun oordeel over de uitvoering ervan, beginnend met het veteranenbeleid in de meest brede zin, gevolgd door de twee hoofdthema's 'zorg' en 'waardering' en stapsgewijs inzoomend op onderdelen daaruit.

Veteranenbeleid

Een grote groep respondenten geeft aan het Nederlandse veteranenbeleid '(zeer) belangrijk' te vinden: 89% (N = 344). De categorie 'belangrijk' scoort het hoogst met 56% (N = 216). 'Zeer belangrijk' werd door 33% (N = 128) gekozen. Slechts één veteraan geeft aan dat hij of zij het beleid 'onbelangrijk' vindt, waarbij de kanttekening past dat deze veteraan toch een veteranenpas heeft aangevraagd. 11% (N = 44) heeft de neutrale optie aangekruist.

Tabel 12: Belang veteranenbeleid.

Antwoordmogelijkheden	Aantal	Percentage
Zeer belangrijk	128	33%
Belangrijk	216	56%
Neutraal	44	11%
Onbelangrijk	1	0%
Zeer onbelangrijk	0	0%

Het oordeel over het veteranenbeleid zal de beleidsmakers waarschijnlijk tot enige tevredenheid stemmen. 73% (N = 283) oordeelt hier positief over. Een veel kleinere groep van 18 veteranen (5%) heeft een negatief oordeel. Zeven veteranen (2%) hadden geen mening en 81 veteranen (21%) oordelen 'neutraal' over het Nederlandse veteranenbeleid.

Tabel 13: Oordeel over het veteranenbeleid.

Antwoordmogelijkheden	Aantal	Percentage
(Zeer) goed	92	24%
Voldoende	191	49%
Neutraal	81	21%
Onvoldoende	15	4%
(Zeer) slecht	3	1%
Geen mening	7	2%

In het onderzoek is ook aan de deelnemers gevraagd waarop volgens hem of haar binnen het veteranenbeleid de meeste nadruk zou moeten liggen. De veteranen konden uit vijf thema's kiezen. De resultaten rechtvaardigen de keuze van prioriteiten binnen het huidige beleid.

Tabel 14: Prioriteiten binnen veteranenbeleid.

Antwoordmogelijkheden	Aantal	Percentage
Waardering/erkenning	177	46%
Zorg/gezondheid	166	43%
Werk/opleidingen	10	3%
Dienstverlening/informatie	22	6%
Evenementen en herdenkingen	7	2%
Anders, namelijk	7	2%

Veteranenwet

In 2012 is de Veteranenwet tot stand gekomen. Deze wet zal in 2013 in werking treden en zorgt er dan voor veteranen de erkenning, waardering en zorg krijgen waar zij recht op hebben. De definitie van het begrip 'veteraan' is in het kader daarvan uitgebreid: ook actief dienende militairen met relevante uitzendervaring zijn voortaan veteraan.

De deelnemende veteranen aan dit onderzoek is gevraagd het belang van de Veteranenwet aan te geven. Slechts twee veteranen vinden deze wet '(zeer) onbelangrijk'. Een relatief kleine groep van 29 personen (7%) kiest voor neutraal. Maar liefst 358 veteranen (92%) vinden de Veteranenwet '(zeer) belangrijk'.

Tabel 15: Belang Veteranenwet.

Antwoordmogelijkheden	Aantal	Percentage
Zeer belangrijk	184	47%
Belangrijk	174	45%
Neutraal	29	7%
Onbelangrijk	1	0%
Zeer onbelangrijk	1	0%

Nazorg

Nazorg voor veteranen is een van de pijlers van het veteranenbeleid. In de vorige paragraaf bleek dat 24% van de respondenten aangeeft dat hun gezondheid op enigerlei wijze en op enig moment door hun uitzending nadelig is beïnvloed. Het is zodoende niet verwonderlijk dat maar liefst 91% (N = 354) nazorg '(zeer) belangrijk' vindt. Slechts twee veteranen (1%) vinden nazorg 'onbelangrijk'. Een kleine groep van 8% (N = 33) staat hier neutraal tegenover.

Tabel 16: Belang nazorg.

Antwoordmogelijkheden	Aantal	Percentage
Zeer belangrijk	191	49%
Belangrijk	163	42%
Neutraal	33	8%
Onbelangrijk	2	1%
Zeer onbelangrijk	0	0%

Om de uitkomsten op de vraag over het oordeel over de nazorg beter te kunnen duiden, is ook gevraagd of respondenten – van wie immers 24% aangaf aan hun missie op enig moment gezondheidsklachten te hebben overgehouden – van nazorg gebruik heeft gemaakt. Dit blijkt het geval bij slechts 6% (N = 25).

Tabel 17: Gebruik nazorg.

Antwoordmogelijkheden	Aantal	Percentage
Ja	25	6%
Nee	364	94%

Gelet op de antwoorden op de vraag over het gebruik van nazorg is het oordeel over de nazorg bij de meeste respondenten niet gebaseerd op eigen ervaringen met de nazorg. De nazorg wordt door 43% (N = 166) van de veteranen positief beoordeeld. Een grote groep veteranen heeft een neutrale houding tegenover nazorg (28%, N = 108) of hierover geen mening (23%, N = 88). De nazorg krijgt van 2% (N = 9) van de populatie de waardering '(zeer) slecht' en 5% (N = 18) vindt de huidige nazorg 'onvoldoende'.

Tabel 18: Oordeel over nazorg.

Antwoordmogelijkheden	Aantal	Percentage
(Zeer) goed	42	11%
Voldoende	124	32%
Neutraal	108	28%
Onvoldoende	18	5%
(Zeer) slecht	9	2%
Geen mening	88	23%

Waardering

Waardering is het tweede hoofdthema binnen de veteranenwereld. Veteranen vinden het belangrijk dat de door hen verrichte inspanningen door de samenleving worden gewaardeerd. Het Ministerie van Defensie speelt bij het uitdragen en stimuleren daarvan samen met uitvoerende organisaties als het Veteraneninstituut en de Stichting Nederlandse Veteranendag een centrale rol. Het is daarom zinvol om te weten hoe belangrijk veteranen deze rol van Defensie vinden. Een overgrote meerderheid van 92% (N = 360) vindt deze rol '(zeer)

belangrijk'. Slechts 2% (N = 6) vindt de rol van Defensie in het uitdragen en stimuleren van waardering 'onbelangrijk' en 6% (N = 23) neemt een neutrale houding aan.

Tabel 19: Belang rol Defensie in uitdragen en stimuleren waardering.

Antwoordmogelijkheden	Aantal	Percentage
Zeer belangrijk	180	46%
Belangrijk	180	46%
Neutraal	23	6%
Onbelangrijk	6	2%
Zeer onbelangrijk	0	0%

Veteranen geven een ruime voldoende voor de wijze waarop het uitdragen en stimuleren van waardering binnen het Nederlandse veteranenbeleid plaatsheeft. Van de respondenten geeft 65% (N = 254) een positief oordeel. Een kleine groep van 23 veteranen (6%) oordeelt negatief. Bijna een kwart van de veteranen (24%, N = 93) oordeelt 'neutraal', terwijl 5% (N = 9) geen oordeel heeft.

Tabel 20: Oordeel over het uitdragen en stimuleren waardering.

Antwoordmogelijkheden	Aantal	Percentage
(Zeer) goed	70	18%
Voldoende	184	47%
Neutraal	93	24%
Onvoldoende	20	5%
(Zeer) slecht	3	1%
Geen mening	19	5%

Veteranendagen

De in Nederland georganiseerde veteranendagen maken een belangrijk onderdeel uit van het veteranenbeleid. Met de organisatie hiervan komt waardering voor veteranen niet alleen tot uitdrukking, maar wordt deze ook gestimuleerd. Er zijn verschillende veteranendagen in Nederland. Naast de jaarlijkse Nederlandse Veteranendag in Den Haag worden er lokaal en regionaal kleinschaliger veteranendagen georganiseerd, terwijl de krijgsmachtdelen ook jaarlijks een eigen veteranendag organiseren, vaak als onderdeel van Open Dagen.

Een ruime meerderheid van de veteranen vindt het belangrijk dat de Nederlandse Veteranendag en de andere veteranendagen worden georganiseerd. 66% (N = 255) vindt de jaarlijkse Nederlandse Veteranendag in Den Haag '(zeer) belangrijk'. Een even groot percentage (N = 258) vindt de veteranendagen van de krijgsmacht delen '(zeer) belangrijk'. Nog steeds een meerderheid, maar iets kleiner, vindt de lokale (regionale) veteranendagen '(zeer) belangrijk' (57%, N = 212). Een kleine minderheid vindt deze dagen '(zeer) onbelangrijk', zoals uit de volgende drie tabellen blijkt.

Tabel 21: Belang Nederlandse Veteranendag.

Antwoordmogelijkheden	Aantal	Percentage
Zeer belangrijk	80	21%
Belangrijk	175	45%
Neutraal	118	30%
Onbelangrijk	14	4%
Zeer onbelangrijk	2	1%

Tabel 22: Belang lokale (regionale) veteranendagen.

Antwoordmogelijkheden	Aantal	Percentage
Zeer belangrijk	66	17%
Belangrijk	156	40%
Neutraal	141	36%
Onbelangrijk	24	6%
Zeer onbelangrijk	2	1%

Tabel 23: Belang veteranendagen krijgsmacht delen.

Antwoordmogelijkheden	Aantal	Percentage
Zeer belangrijk	71	18%
Belangrijk	187	48%
Neutraal	121	31%
Onbelangrijk	10	3%
Zeer onbelangrijk	0	0%

In het onderzoek is eveneens gevraagd naar het oordeel over de verschillende veteranendagen. De Nederlandse Veteranendag haalde 49% (N = 190) positieve oordelen en slechts 2% negatieve oordelen. De lokale/regionale veteranendagen krijgen met 42% (N = 163) de laagste positieve score en met 10% (N=38) ook het hoogste negatieve oordeel. De scores van de veteranendagen van de krijgsmachtdelen zijn met 52% (N = 203) positieve oordelen en 5% (N = 18) negatieve oordelen vergelijkbaar met die over de Nederlandse Veteranendag.

Tabel 24: Oordeel over Nederlandse Veteranendag.

Antwoordmogelijkheden	Aantal	Percentage
(Zeer) goed	94	24%
Voldoende	96	25%
Neutraal	139	36%
Onvoldoende	4	1%
(Zeer) slecht	2	1%
Geen mening	54	14%

Tabel 25: Oordeel over lokale (regionale) veteranendagen.

Antwoordmogelijkheden	Aantal	Percentage
(Zeer) goed	56	14%
Voldoende	107	28%
Neutraal	125	32%
Onvoldoende	28	7%
(Zeer) slecht	10	3%
Geen mening	63	16%

Tabel 26: Oordeel over veteranendagen krijgsmachtdelen.

Antwoordmogelijkheden	Aantal	Percentage
(Zeer) goed	79	20%
Voldoende	124	32%
Neutraal	119	31%
Onvoldoende	16	4%
(Zeer) slecht	2	1%
Geen mening	49	13%

Herdenken omgekomen militairen

Het herdenken van omgekomen militairen is een belangrijke uiting van waardering voor militaire inzet en de offers die daarbij zijn gebracht. Het herdenken van omgekomen kameraden krijgt binnen de veteranenwereld veel aandacht. 92% (N = 360) van de respondenten geeft aan dat zij het '(zeer) belangrijk' vinden dat omgekomen militairen worden herdacht. Geen van de respondenten vond dit '(zeer)onbelangrijk' en 7% (N = 29) geeft een neutraal antwoord.

Tabel 27: Belang herdenken omgekomen militairen.

Antwoordmogelijkheden	Aantal	Percentage
Zeer belangrijk	199	51%
Belangrijk	161	41%
Neutraal	29	7%
Onbelangrijk	0	0%
Zeer onbelangrijk	0	0%

De wijze waarop omgekomen militairen in Nederland worden herdacht wordt door een ruime meerderheid positief beoordeeld (72%, N = 281). Een relatief grote groep van 20% (N = 74) antwoordt neutraal en 7% (N = 28) heeft geen oordeel over deze herdenkingen. Slechts vijf veteranen (1%) beoordelen de herdenkingen als 'onvoldoende' en één veteraan vindt deze '(zeer) slecht'.

Tabel 28: Oordeel over herdenken omgekomen militairen.

Antwoordmogelijkheden	Aantal	Percentage
(Zeer) goed	120	31%
Voldoende	161	41%
Neutraal	74	19%
Onvoldoende	5	1%
(Zeer) slecht	1	0%
Geen mening	28	7%

Veteraneninstituut

Het Veteraneninstituut (Vi) speelt de hoofdrol in de uitvoering van het veteranenbeleid, zeker waar het de dienstverlening aan veteranen betreft. Hoe denken de veteranen nu over het belang van het bestaan van het Veteraneninstituut en hoe oordelen zij over de dienstverlening door het Veteraneninstituut? Maar liefst 93% (N = 361) vindt het bestaan van het Veteraneninstituut '(zeer) belangrijk'. Slechts 3 veteranen (1%) beschouwen het Veteraneninstituut als '(zeer) onbelangrijk'.

Tabel 29: Belang Veteraneninstituut.

Antwoordmogelijkheden	Aantal	Percentage
Zeer belangrijk	172	44%
Belangrijk	189	49%
Neutraal	25	6%
Onbelangrijk	1	0%
Zeer onbelangrijk	2	1%

Over de dienstverlening door het Veteraneninstituut heeft een ruime meerderheid van 68% (N = 264) een positief oordeel. Slechts vijf respondenten geven het Veteraneninstituut een (flinke) onvoldoende.

Tabel 30: Oordeel over dienstverlening Veteraneninstituut.

Antwoordmogelijkheden	Aantal	Percentage
(Zeer) goed	114	29%
Voldoende	150	39%
Neutraal	82	21%
Onvoldoende	2	1%
(Zeer) slecht	3	1%
Geen mening	38	10%

Checkpoint

Een belangrijk communicatiemiddel van en voor veteranen is het tijdschrift Checkpoint dat tien keer per jaar verschijnt en gratis verspreid wordt onder houders van een veteranenpas. Hoe oordeelt de veteraan nu over dit veteranentijdschrift? Maar liefst 90% (N = 349) geeft een positief oordeel. Slechts één veteraan vindt de Checkpoint '(zeer) slecht' en vijf veteranen (1%)

geven het oordeel 'onvoldoende'. Daarnaast geven 7 veteranen (2%) aan geen mening te hebben en 7% (N = 27) heeft een neutrale houding.

Tabel 31: Oordeel over Checkpoint.

Antwoordmogelijkheden	Aantal	Percentage
(Zeer) goed	199	51%
Voldoende	150	39%
Neutraal	27	7%
Onvoldoende	5	1%
(Zeer) slecht	1	0%
Geen mening	7	2%

2.3 Stellingen

Het onderzoek bevatte zeven stellingen over het 'veteranengevoel' en de mate van waardering die veteranen ervaren. De eerste stelling heeft betrekking op de veteranenstatus. Een grote meerderheid van 71% (N = 275) is het hier '(zeer) mee eens'. Bijna een kwart van de respondenten (24%, N = 92) kiest een neutrale positie. Ondanks de eigen veteranenstatus en veteranenpas is 5% (N = 22) het '(zeer) oneens' met de stelling.

Tabel 32: 'Ik zie mezelf als een veteraan'.

Antwoordmogelijkheden	Aantal	Percentage
Zeer mee eens	81	21%
Mee eens	194	50%
Neutraal	92	24%
Mee oneens	17	4%
Zeer mee oneens	5	1%

Hierna volgen de reacties op vier stelling over het thema waardering. De veteranen voelen zich het meest gewaardeerd door de overheid/Defensie: 51% (N = 196) is het '(zeer) eens' met deze stelling. Een percentage van 43% (N = 167) van de veteranen is het '(zeer) eens' met de stelling dat zij zich gewaardeerd voelen door de berichtgeving in de media. De beide andere stellingen scoorden wat betreft de positieve reacties nagenoeg gelijk Het percentage dat het '(zeer) oneens' is met de stellingen is redelijk stabiel en ligt tussen de 13% en 17%.

Tabel 33: 'Ik voel mij als veteraan gewaardeerd door de directe omgeving'.

Antwoordmogelijkheden	Aantal	Percentage
Zeer mee eens	81	5%
Mee eens	194	29%
Neutraal	92	52%
Mee oneens	46	12%
Zeer mee oneens	10	3%

Tabel 34: 'Ik voel mij als veteraan gewaardeerd door de overheid/Defensie'.

Antwoordmogelijkheden	Aantal	Percentage
Zeer mee eens	22	6%
Mee eens	174	45%
Neutraal	145	37%
Mee oneens	34	9%
Zeer mee oneens	14	4%

Tabel 35: 'Ik voel mezelf als veteraan gewaardeerd door de berichtgeving in de media'.

Antwoordmogelijkheden	Aantal	Percentage
Zeer mee eens	6	2%
Mee eens	161	41%
Neutraal	170	44%
Mee oneens	41	11%
Zeer mee oneens	11	3%

Tabel 36: 'Ik voel mezelf als veteraan gewaardeerd door de berichtgeving in de media'.

Antwoordmogelijkheden	Aantal	Percentage
Zeer mee eens	9	2%
Mee eens	128	33%
Neutraal	187	48%
Mee oneens	54	14%
Zeer mee oneens	11	3%

De laatste twee stellingen draaien om het thema aandacht. De veteranen zijn het voor 13% (N = 48) '(zeer) eens met de stelling dat er in het onderwijs voldoende aandacht is voor de veteraan. Er is met name een grote categorie van 58% (N = 227) die kiest voor een neutrale positie. Van de veteranen is 29% (N = 114) het '(zeer) oneens' met deze stelling.

Tabel 37: 'In het onderwijs is voldoende aandacht voor veteranen'.

Antwoordmogelijkheden	Aantal	Percentage
Zeer mee eens	2	1%
Mee eens	46	12%
Neutraal	227	58%
Mee oneens	94	24%
Zeer mee oneens	20	5%

Wat betreft de aandacht voor veteranen in de media zijn de reacties behoorlijk in balans. De respondenten zijn het voor 30% (N = 116) '(zeer) eens' met de stelling dat er in de media voldoende aandacht is voor de veteraan. Er is een grote categorie van 44% (N = 172) die kiest voor een neutrale positie. Van de veteranen is 26% (N = 101) het '(zeer) oneens' met deze stelling.

Tabel 38: 'In de media is voldoende aandacht voor veteranen'.

Antwoordmogelijkheden	Aantal	Percentage
Zeer mee eens	4	1%
Mee eens	112	29%
Neutraal	172	44%
Mee oneens	90	23%
Zeer mee oneens	11	3%

2.4 Matrix

Het onderzoek bevatte vragen over het belang dat veteranen toekennen aan onderdelen van het veteranenbeleid en hun oordeel daarover. Over acht thema's zijn beide vragen gesteld. De antwoorden op deze vragen kunnen per thema in een matrix tegen elkaar worden weggezet: het belang ten opzichte van het oordeel. Doel van de matrix is om per thema de prioriteit voor de

veteraan te beoordelen ten opzichte van de mate waar hierin volgens de veteraan verbetering wenselijk is.

De beide assen in de matrix zijn gebaseerd op de in de vragen gebruikte vijfpunts-antwoordschalen. Bij de beoordelingsvragen kon de respondent ook kiezen voor de categorie 'geen mening'. Deze keuzemogelijkheid is bij het samenstellen van deze matrix buiten beschouwing gelaten. De X-as van de matrix is gebaseerd op de vragen waarin de veteraan het belang van het thema kon aangeven (van een lage naar een hoge prioriteit). De Y-as betreft de vragen naar een oordeel over onderdelen van het veteranenbeleid en loopt eveneens vanuit het nulpunt van laag naar hoog.

In de matrix ontstaan hierdoor vier vakken: lage prioriteit, verbeteren, vasthouden en uitbouwen (zie figuur 39). Wanneer een thema in het laatste vak terechtkomt, heeft dit thema voor de veteraan een hoge prioriteit en oordeelt hij hier positief over. Het gevoerde beleid kan op grond daarvan verder worden uitgebouwd.

Figuur 1: Prioriteiten- en beoordelingsmatrix

Alle thema's die in het onderzoek werden bevraagd, bevinden zich rechts bovenin. Dit is het vak 'uitbouwen'. Dit betekent dat de deelnemende veteranen al deze thema belangrijk vinden, maar tevens dat zij een overwegend positief oordeel geven over de manier waarop aan deze thema's uitvoering wordt gegeven. De lokale (regionale) veteranendagen worden het minst belangrijk gevonden en tevens het laagst beoordeeld. De nazorg voor veteranen scoort ook wat lager dan andere instrumenten uit het veteranenbeleid. Het herdenken van militairen en het Veteraneninstituut worden van de op deze twee wijzen bevraagde thema's het meest belangrijk gevonden en het hoogst gewaardeerd.

2.5 Nadere analyse

Nu de 'rechte uitkomsten' zijn gerapporteerd, is het interessant te kijken naar relevante dwarsverbanden tussen antwoorden op verschillende vragen. Bij de bespreking hiervan beperken we ons tot significante verschillen tussen verschillende groepen (alpha-waarde is kleiner dan 0.05).

Uit de nadere analyse (zie ook bijlage 2: kruistabellen), waarbij gebruik werd gemaakt van SPSS, vallen allereerst enkele uitkomsten op die betrekking hebben op veteranen die gerapporteerd hebben dat de uitzending voor hen negatieve gezondheidsgevolgen heeft gehad. Zo vindt deze groep het Nederlandse veteranenbeleid belangrijker dan veteranen die geen nadelen van de missie hebben ondervonden en oordelen zij verhoudingsgewijs ook negatiever over het Nederlandse veteranenbeleid en over het uitdragen en stimuleren van waardering voor veteranen door de overheid.

De groep veteranen die nadelen heeft ondervonden van de uitzending(en), vindt nazorg belangrijker dan veteranen die geen nadelen aan hun missie hebben ondervonden. Deze veteranen hebben ook vaker gebruikgemaakt van deze nazorg, al blijft dit ook bij deze groep beperkt tot 22%. Deze groep oordeelt als geheel kritischer over de nazorg dan veteranen die geen nadelen van hun missie hebben ondervonden. Van de veteranen die nadelen hebben ondervonden van hun uitzending(en) geeft 22% de nazorg het oordeel 'onvoldoende' of '(zeer) slecht' ten opzicht van 2% van de veteranen die geen nadelen van hun missie hebben ondervonden.

Veteranen die daadwerkelijk van de nazorg gebruik hebben gemaakt (N = 25) vinden deze nazorg ook (nog) belangrijker dan zij die hiervan geen gebruik hebben gemaakt. Van de 25 veteranen noemt 88% (N = 22) deze nazorg 'zeer belangrijk' en de overige drie vinden de nazorg

'belangrijk', ten opzichte van respectievelijk 46% (N = 169) en 44% (N = 160) van hen die geen gebruik van deze nazorg hebben gemaakt. Van de 'zorggebruikers' beoordeelt 12% (N = 3) deze nazorg als '(zeer) goed' en 48% (N = 12) geeft het oordeel 'voldoende'. Twee veteranen (8%) geven het oordeel 'onvoldoende' en drie veteranen (12%) vinden de verleende nazorg '(zeer) slecht'. De resterende 20% oordeelt 'neutraal'. Verhoudingsgewijs oordeelt deze groep in zowel positieve als negatieve zin uitgesprokener over de nazorg dan veteranen die hiervan geen gebruik hebben gemaakt.

Verder blijkt uit nadere analyse van de uitkomsten dat de jongere veteranen verhoudingsgewijs vaker dan ouderen willen dat er in het veteranenbeleid nadruk komt te liggen op het onderwerp 'werk/opleidingen' en juist minder nadruk op 'zorg/gezondheid'. Van de jongste leeftijdscategorie (18-35 jaar) wil 14% dat de nadruk komt te liggen op 'werk/opleidingen' ten opzichte van 2% van de leeftijdscategorie ouder dan 65 jaar. *Wel moet hier worden gesteld dat deze en volgende uitspraken over de jongste categorie gezien het kleine aantal respondenten uit deze groep niet meer dan indicatief zijn.*

Voor wat betreft 'zorg/gezondheid' vindt 24% (N = 7) van de jongeren dat hier de nadruk op moet liggen, terwijl dit bij de overige drie leeftijdscategorieën hoger dan 40% scoort. Het thema 'zorg/gezondheid' scoort alleen het hoogst bij de leeftijdscategorie 51-65 jaar. Bij de leeftijdscategorie 36-50 jaar zijn de scores voor de thema's 'zorg/gezondheid' en 'waardering/erkenning' precies even hoog (46%). De andere twee leeftijdscategorieën vinden dat met name op 'waardering/erkenning' de meeste nadruk moet liggen binnen het veteranenbeleid.

Uit de nadere analyse blijkt ten slotte dat de jongere veteranen minder positief oordelen over het in brede zin hoog gewaarde tijdschrift Checkpoint. Van de ouderen (ouder dan 65 jaar) geeft 67% (N = 113) het oordeel '(zeer) goed', van de leeftijdsgroep 51-65 jaar is dit 49% (N = 50), van de leeftijdsgroep 36-50 jaar is dit 32% (N = 29) en van de jongste categorie 18-35 jaar bedraagt dit 24% (N = 7). Hoe jonger de veteranen, hoe vaker men het oordeel 'voldoende' of 'neutraal' geeft.

2.6 Open vraag

Het onderzoek bevatte een open vraag waarin de veteranen konden aangeven hoe Defensie het veteranenbeleid zou kunnen verbeteren. In totaal gaven 103 respondenten (26,5% van het responsbestand) een antwoord op deze open vraag. Deze respondenten vallen in drie

categorieën te verdelen: ten eerste de respondenten die menen dat er aan het veteranenbeleid van Defensie nog (enige) verbetering mogelijk is. Ten tweede, de groep respondenten die vindt dat er niets aan het beleid hoeft te worden veranderd en ten slotte een klein groepje met overig commentaar.

Verbetering mogelijk

Van de 103 personen die een antwoord hebben geschreven bij vraag 33, vinden 66 personen dat het huidige veteranenbeleid van Defensie tekortkomingen vertoont. De grootste groep onder hen, bestaande uit 19 respondenten, vindt dat er meer erkenning, aandacht en begrip mag komen vanuit Defensie. Een aantal van hen geeft aan meer algemene erkenning of aandacht te wensen. Anderen geven voorbeelden van elementen of bepaalde missies die meer aandacht en erkenning zouden verdienen.

Door nog meer erkenning en waardering te laten blijken, en het tonen hiervan.

Meer begrip tonen te tonen in diverse situaties, bijvoorbeeld bij gezondheidsproblemen

Een iets kleinere groep van zeventien respondenten geeft aan als veteraan meer hulp of voordelen te verwachten bij praktische zaken als werk, pensioen, verzekeringen en vrijetijdsbesteding.

Bij sollicitaties bij overheid, bij gelijke geschiktheid, voorkeur voor veteraan.

Een groep van vijftien respondenten vindt dat Defensie meer energie zou mogen steken in het creëren van eenheid onder veteranen, door bijvoorbeeld reünies of veteranendagen te ondersteunen of jonge veteranen actief te betrekken bij veteranenactiviteiten.

Stimuleren van plaatselijke en meer regionale ontmoetingen onder de veteranen.

Nazorg voor uitgezonden militairen die PTSS hebben opgelopen kan veel beter, moet zelfs beter.

Ook noemen elf respondenten de verbetering van veteranenzorg als iets waar Defensie op in zou moeten zetten.

Ten slotte schrijven vier respondenten dat zij vinden dat het gehele kabinet, en niet alleen het Ministerie van Defensie, zich moet inzetten voor goed veteranenbeleid. Ze zijn bang dat eventuele bezuinigen het veteranenbeleid in gevaar brengen.

In samenwerking met alle ministeries genoeg muntjes overhebben voor oud veteranen die hulp nodig hebben.

Geen verbetering mogelijk

Van de 103 personen die antwoord hebben gegeven op deze vraag, vinden 32 respondenten dat er niets verbeterd hoeft te worden aan het huidige veteranenbeleid van Defensie. Veel van hen, namelijk 14 personen, schrijven dat zij al tevreden zijn met het huidige beleid.

Denk alleen maar positief over het veteranenbeleid. Vooral over de laatste jaren is er flink geïnvesteerd.

Vijf respondenten geven aan dat er niets verbeterd hoeft te worden, omdat er niet te overdreven gedaan moet worden over veteranen, hun maatschappelijke waarde of hun problemen. 13 personen uit deze groep geven aan dat zij geen mening hebben of niet zouden weten wat er verbeterd zou kunnen worden aan het veteranenbeleid.

In principe hoeft er niets verbeterd te worden. "Veteraan" zijn is niks bijzonders. Voor de meeste is het een levensfase, net als bijv. : student zijn. Je beleeft het en dan ga je door met je gewone leven, tenzij je echt beschadigd bent. Dan is de zorg nooit genoeg, maar propageer het niet.

Overige antwoorden

Ten slotte zijn er zes respondenten die een antwoord hebben geschreven dat niet in één van bovenstaande groepen in te delen valt, hetzij omdat het geen antwoord op de vraag was of omdat het onduidelijk was wat voor soort verbetering de respondent precies voor ogen heeft.

Hoofdstuk 3: Conclusies

Met dit vragenlijstonderzoek willen we de opvattingen van veteranen over (onderdelen van) het veteranenbeleid in kaart te brengen, alsook de mate waarin zij zich gewaardeerd voelen voor hun militaire inzet. De relatief hoge respons van 47% maakt het mogelijk te maken om valide uitspraken te doen over de gehele groep van veteranenpashouders.

3.1 Kenmerken

Een belangrijke bevinding heeft betrekking op de wijze waarop veteranen terugkijken op hun uitzending(en). 77% van de respondenten kijkt '(zeer) positief' terug op de missie. Dat is een nog hoger percentage dan uit eerder onderzoek van Schok (2009) en Motshagen (2010) bleek, toen de percentages gemiddeld op respectievelijk 55% en 68% uitkwamen. Het percentage dat een negatief antwoord gaf (6%) is vergelijkbaar met de resultaten van de onderzoeken van Schok en Motshagen (2010) die respectievelijk een percentage van 6% en 9% opleverden.

Een twee belangrijke bevinding is dat 24% van de respondenten aangeeft fysieke en/of psychische klachten van hun uitzending(en) te hebben ondervonden. Dit is iets hoger dan verwacht. Als algemene vuistregel geldt dat ongeveer 20% van de militairen na de uitzending op enig moment en in enige mate fysieke en/of geestelijk klachten krijgt. Slechts een kwart de respondenten die gezondheidsklachten hebben ondervonden heeft ooit van enige vorm van nazorg gebruikgemaakt. Wellicht waren de klachten niet ernstig genoeg en/of van snel voorbijgaande aard. Het valt echter ook niet uit te sluiten dat de mogelijkheden van nazorg bij sommige veteranen onvoldoende bekend waren (zijn).

Ten slotte blijkt uit dit vragenlijstonderzoek dat ongeveer de helft van de veteranen lid is van een veteranenverband, dat ongeveer tweederde soms of regelmatig een reünie of veteranendag bezoekt en dat ongeveer eenderde soms of regelmatig aan een herdenking van omgekomen militairen deelneemt. 5% voelt zich geen veteraan.

3.2 Veteranenbeleid

Uit dit vragenlijstonderzoek blijkt duidelijk dat veteranenpashouders, ongeacht hun leeftijd of missie, in overgrote meerderheid (veel) belang hechten aan het veteranenbeleid, de Veteranenwet, de nazorg voor veteranen, het stimuleren en uiteten van waardering voor veteranen, het herdenken van omgekomen militairen en het bestaan van het Veteraneninstituut.

Dit geldt voor rond de 90% van alle veteranenpashouders. Het belang van de diverse veteranendagen wordt met gemiddeld 63% minder nadrukkelijk onderkend.

In de matrix van paragraaf 3.5 werd al met één blik duidelijk dat de veteranen tevreden zijn met het gevoerde beleid, waarbij zij aangeven dat 'waardering/erkenning' (46%) én 'zorg/gezondheid' (43%) de meeste prioriteit moeten krijgen. Uit de nadere analyse blijkt dat de jongere veteranen verhoudingsgewijs vaker dan ouderen willen dat er in het veteranenbeleid meer nadruk komt te liggen op het onderwerp 'werk/opleidingen' en minder nadruk op 'zorg/gezondheid'.

Een ruime meerderheid van de veteranenpashouders is (zeer) tevreden over het veteranenbeleid (73%), het uitdragen en stimuleren van waardering (65%), het herdenken van omgekomen militairen (72%), de dienstverlening door het Veteraneninstituut (68%) en Checkpoint (90%). Bij de zeer hoge beoordeling van Checkpoint past de kanttekening dat de tevredenheid over Checkpoint afneemt naarmate de veteranen jonger zijn. De nazorg en de diverse veteranendagen scoren met respectievelijk 43% en (gemiddeld) 48% (zeer) tevreden respondenten het minst hoog van de bevraagde items. Over de gehele linie genomen blijft het percentage (zeer) ontevreden respondenten steken bij zo'n 4%. In vergelijking met de resultaten uit het onderzoek van Motshagen uit 2010 is de tevredenheid van veteranen onmiskenbaar toegenomen.

3.3 Gevoel van waardering

Veteranen voelen zich met name door de overheid/Defensie (51%) en de mediaberichtgeving (43%) gewaardeerd en in mindere mate door de samenleving (35%) en de directe omgeving (34%). Deze uitkomsten komen op hoofdlijnen overeen met de resultaten van het onderzoek van Motshagen (2010), al liggen de positieve scores nu gemiddeld wel ruim 10% hoger. Ook uit het onderzoek van Motshagen bleek dat veteranen zich nog het meest gewaardeerd voelden door de overheid/Defensie. Gemiddeld voelt ongeveer 15% van de veteranen zich (beslist) niet gewaardeerd door de vier genoemde actoren. Dat percentage lag juist in het onderzoek uit 2010 ongeveer 10% hoger. Al met al lijkt het er op basis van beide onderzoeken sterk op dat het gevoel van waardering de afgelopen twee jaar substantieel is toegenomen. Dat is een verheugende constatering, zoals ook de grote tevredenheid over (onderdelen van) het veteranenbeleid reden is om de toekomst van het veteranenbeleid met vertrouwen tegemoet te zien.

Bijlage 1: Vragenlijst

Algemeen

V1. Tot welke leeftijdscategorie behoort u?

- 18 - 35 jaar
- 36 - 50 jaar
- 51 - 65 jaar
- Ouder dan 65 jaar

V2. Wat is uw geslacht?

- Man
- Vrouw

V3. In welke periode bent u uitgezonden? (meerdere antwoorden mogelijk)

- Voor 1979
- 1979 - 1987
- 1988 - 1996
- 1997 - 2005
- Na 2005

V4. Bij welk krijgsmachtdeel heeft u gediend? (meerdere antwoorden mogelijk)

- Koninklijke landmacht
- Koninklijke marine
- Koninklijke luchtmacht
- Koninklijke marechaussee

V5. Hoe lang duurde uw militaire loopbaan?

- Korter dan 2 jaar
- 2-5 jaar
- 6-10 jaar
- Langer dan 10 jaar

V6. Wat was uw militaire eindrang?

- Soldaat/korporaal (of daarmee vergelijkbaar)
- Onderofficier
- Officier
- Hoofdofficier/opperofficier

V7. Hoe kijkt u over het algemeen terug op uw uitzending(en)?

- Zeer positief
- Positief
- Neutraal
- Negatief
- Zeer negatief

V8. Heeft u van uw uitzending(en) op enig moment nadelige gevolgen ondervonden?

- Nee
- Ja, lichamelijke klachten
- Ja, psychische klachten
- Ja, uiteenlopende klachten

V9. Hoe zou u uw huidige gezondheidstoestand omschrijven?

- Uitstekend
- Goed
- Voldoende
- Matig
- Slecht

V10. Bent u lid van een veteranenvereniging?

- Ja
- Nee

V11. Bezoekt u wel eens een reünie of veteranendag?

- Ja, regelmatig
- Ja, soms
- Nee, nooit

V12. Bezoekt u wel eens een herdenking van omgekomen militairen?

- Ja, regelmatig
- Ja, soms
- Nee, nooit

Veteranenbeleid

V13. Hoe belangrijk vindt u het Nederlandse veteranenbeleid?

- Zeer belangrijk
- Belangrijk
- Neutraal
- Onbelangrijk

- **Zeer onbelangrijk**

V14. Hoe oordeelt u in algemene zin over het Nederlandse veteranenbeleid?

- **(Zeer) Goed**
- **Voldoende**
- **Neutraal**
- **Onvoldoende**
- **(Zeer) Slecht**
- **Geen mening**

V15. Hoe belangrijk vindt u nazorg voor veteranen (na dienstverlaten) via het veteranenbeleid?

- **Zeer belangrijk**
- **Belangrijk**
- **Neutraal**
- **Onbelangrijk**
- **Zeer onbelangrijk**

V16. Heeft u ooit van deze nazorg gebruik gemaakt?

- **Ja**
- **Nee**

V17. Hoe oordeelt u over de nazorg voor Nederlandse veteranen?

- **(Zeer) Goed**
- **Voldoende**
- **Neutraal**
- **Onvoldoende**
- **(Zeer) slecht**
- **Geen mening**

V18. Hoe belangrijk vindt u het uitdragen en stimuleren van waardering voor veteranen door Defensie?

- **Zeer belangrijk**
- **Belangrijk**
- **Neutraal**
- **Onbelangrijk**
- **Zeer onbelangrijk**

V19. Hoe oordeelt u over het Nederlandse veteranenbeleid met betrekking tot het uitdragen en stimuleren van waardering voor veteranen?

- **(Zeer) Goed**
- **Voldoende**
- **Neutraal**
- **Onvoldoende**
- **(Zeer) Slecht**
- **Geen mening**

V20. Hoe belangrijk vindt u de jaarlijkse Nederlandse Veteranendag in Den Haag?

- **Zeer belangrijk**
- **Belangrijk**
- **Neutraal**
- **Onbelangrijk**
- **Zeer onbelangrijk**

V21. Hoe oordeelt u over de jaarlijkse Nederlandse Veteranendag in Den Haag?

- **(Zeer) Goed**
- **Voldoende**
- **Neutraal**
- **Onvoldoende**
- **(Zeer) Slecht**
- **Geen mening**

V22. Hoe belangrijk vindt u lokale (regionale) veteranendagen?

- **Zeer belangrijk**
- **Belangrijk**
- **Neutraal**
- **Onbelangrijk**
- **Zeer onbelangrijk**

V23. Hoe oordeelt u over de veteranendag in uw gemeente/regio?

- **(Zeer) goed**
- **Voldoende**
- **Neutraal**
- **Onvoldoende**
- **(Zeer) Slecht**
- **Geen mening**

V24. Hoe belangrijk vindt u de veteranendagen van de krijgsmachtdelen?

- Zeer belangrijk
- Belangrijk
- Neutraal
- Onbelangrijk
- Zeer onbelangrijk

V25. Hoe oordeelt u over de veteranendag van uw krijgsmachtdeel?

- (Zeer) goed
- Voldoende
- Neutraal
- Onvoldoende
- (Zeer) Slecht
- Geen mening

V26. Hoe belangrijk vindt u het herdenken van omgekomen militairen?

- Zeer belangrijk
- Belangrijk
- Neutraal
- Onbelangrijk
- Zeer onbelangrijk

V27. Hoe oordeelt u over de herdenkingen van omgekomen militairen?

- (Zeer) Goed
- Voldoende
- Neutraal
- Onvoldoende
- (Zeer) Slecht
- Geen mening

V28. Hoe belangrijk vindt u het bestaan van het Veteraneninstituut?

- Zeer belangrijk
- Belangrijk
- Neutraal
- Onbelangrijk
- Zeer onbelangrijk

V29. Hoe oordeelt u over de dienstverlening door het Veteraneninstituut?

- **(Zeer) Goed**
- **Voldoende**
- **Neutraal**
- **Onvoldoende**
- **(Zeer) Slecht**
- **Geen mening**

V.30 Hoe oordeelt u over het veteranentijdschrift Checkpoint?

- **(Zeer) Goed**
- **Voldoende**
- **Neutraal**
- **Onvoldoende**
- **(Zeer) Slecht**
- **Geen mening**

V31. Hoe belangrijk vindt u het dat de rechten van en diensten aan veteranen sinds kort in een Veteranenwet zijn vastgelegd?

- **Zeer belangrijk**
- **Belangrijk**
- **Neutraal**
- **Onbelangrijk**
- **Zeer onbelangrijk**

V32. Waarop moet volgens u de meeste nadruk liggen binnen het veteranenbeleid?

(Kies één antwoord)

- **Waardering/erkenning**
- **Zorg/gezondheid**
- **Werk/opleidingen**
- **Dienstverlening/informatie**
- **Evenementen en herdenkingen**
- **Anders, namelijk ...**

V33. Hoe zou Defensie het veteranenbeleid kunnen verbeteren?

Waardering

(Reageer alstublieft op de volgende stellingen:)

34. Ik zie mezelf als een veteraan:

- Zeer mee eens
- Mee eens
- Neutraal
- Mee oneens
- Zeer mee oneens

35. Ik voel mij als veteraan gewaardeerd door mijn directe omgeving:

- Zeer mee eens
- Mee eens
- Neutraal
- Mee oneens
- Zeer mee oneens

36. Ik voel mij als veteraan gewaardeerd door de overheid/Defensie:

- Zeer mee eens
- Mee eens
- Neutraal
- Mee oneens
- Zeer mee oneens

37. Ik voel mij als veteraan gewaardeerd door de berichtgeving in de media:

- Zeer mee eens
- Mee eens
- Neutraal
- Mee oneens
- Zeer mee oneens

38. Ik voel mij als veteraan gewaardeerd door de samenleving:

- Zeer mee eens
- Mee eens
- Neutraal
- Mee oneens
- Zeer mee oneens

39. Er is in het Nederlandse onderwijs voldoende aandacht voor veteranen:

- Zeer mee eens
- Mee eens
- Neutraal
- Mee oneens
- Zeer mee oneens

40. Er is in de Nederlandse media voldoende aandacht voor veteranen:

- **Zeer mee eens**
- **Mee eens**
- **Neutraal**
- **Mee oneens**
- **Zeer mee oneens**

Bijlage 2: Kruistabellen

			v1 Tot welke leeftijdscategorie behoort u?				Total
			1 18 - 35 jaar	2 36 - 50 jaar	3 51 - 65 jaar	4 Ouder dan 65 jaar	
v32 Waarop moet volgens u de meeste nadruk liggen binnen het veteranenbeleid?	1 Waardering/erkenning	Count % within v1 Tot welke leeftijdscategorie behoort u?	14 48,3%	41 45,6%	41 40,2%	81 48,2%	177 45,5%
	2 Zorg/gezondheid	Count % within v1 Tot welke leeftijdscategorie behoort u?	7 24,1%	41 45,6%	50 49,0%	68 40,5%	166 42,7%
	3 Werk/opleidingen	Count % within v1 Tot welke leeftijdscategorie behoort u?	4 13,8%	3 3,3%	0 ,0%	3 1,8%	10 2,6%
	4 Dienstverlening/informatie	Count % within v1 Tot welke leeftijdscategorie behoort u?	1 3,4%	3 3,3%	5 4,9%	13 7,7%	22 5,7%
	5 Evenementen en herdenkingen	Count % within v1 Tot welke leeftijdscategorie behoort u?	2 6,9%	1 1,1%	2 2,0%	2 1,2%	7 1,8%
	6 Anders, namelijk:	Count % within v1 Tot welke leeftijdscategorie behoort u?	1 3,4%	1 1,1%	4 3,9%	1 ,6%	7 1,8%
Total		Count % within v1 Tot welke leeftijdscategorie behoort u?	29 100,0%	90 100,0%	102 100,0%	168 100,0%	389 100,0%

			v16 Heeft u ooit van deze nazorg gebruik gemaakt?		Total
			1 Ja	2 Nee	
v15 Hoe belangrijk vindt u nazorg voor veteranen (na dienstverlaten) via het veteranenbeleid?	1 Zeer belangrijk	Count % within v16 Heeft u ooit van deze nazorg gebruik gemaakt?	22 88,0%	169 46,4%	191 49,1%
	2 Belangrijk	Count % within v16 Heeft u ooit van deze nazorg gebruik gemaakt?	3 12,0%	160 44,0%	163 41,9%
	3 Neutraal	Count % within v16 Heeft u ooit van deze nazorg gebruik gemaakt?	0 ,0%	33 9,1%	33 8,5%
	4 Onbelangrijk	Count % within v16 Heeft u ooit van deze nazorg gebruik gemaakt?	0 ,0%	2 ,5%	2 ,5%
Total		Count % within v16 Heeft u ooit van deze nazorg gebruik gemaakt?	25 100,0%	364 100,0%	389 100,0%

			v16 Heeft u ooit van deze nazorg gebruik gemaakt?		Total
			1 Ja	2 Nee	
v17 Hoe oordeelt u over de nazorg voor Nederlandse veteranen?	1 (Zeet) Goed	Count % within v16 Heeft u ooit van deze nazorg gebruik gemaakt?	3 12,0%	39 10,7%	42 10,8%
	2 Voldoende	Count % within v16 Heeft u ooit van deze nazorg gebruik gemaakt?	12 48,0%	112 30,8%	124 31,9%
	3 Neutraal	Count % within v16 Heeft u ooit van deze nazorg gebruik gemaakt?	3 12,0%	105 28,8%	108 27,8%
	4 Onvoldoende	Count % within v16 Heeft u ooit van deze nazorg gebruik gemaakt?	2 8,0%	16 4,4%	18 4,6%
	5 (Zeet) slecht	Count % within v16 Heeft u ooit van deze nazorg gebruik gemaakt?	3 12,0%	6 1,6%	9 2,3%
	6 Geen mening	Count % within v16 Heeft u ooit van deze nazorg gebruik gemaakt?	2 8,0%	86 23,6%	88 22,6%
Total		Count % within v16 Heeft u ooit van deze nazorg gebruik gemaakt?	25 100,0%	364 100,0%	389 100,0%

			v1 Tot welke leeftijdscategorie behoort u?				Total
			1 18 - 35 jaar	2 36 - 50 jaar	3 51 - 65 jaar	4 Ouder dan 65 jaar	
v30 Hoe oordeelt u over het veteranentijdschrift Checkpoint?	1 (Zeet) Goed	Count % within v1 Tot welke leeftijdscategorie behoort u?	7 24,1%	29 32,2%	50 49,0%	113 67,3%	199 51,2%
	2 Voldoende	Count % within v1 Tot welke leeftijdscategorie behoort u?	16 55,2%	46 51,1%	38 37,3%	50 29,8%	150 38,6%
	3 Neutraal	Count % within v1 Tot welke leeftijdscategorie behoort u?	3 10,3%	10 11,1%	10 9,8%	4 2,4%	27 6,9%
	4 Onvoldoende	Count % within v1 Tot welke leeftijdscategorie behoort u?	1 3,4%	2 2,2%	2 2,0%	0 ,0%	5 1,3%
	5 (Zeet) Slecht	Count % within v1 Tot welke leeftijdscategorie behoort u?	0 ,0%	0 ,0%	1 1,0%	0 ,0%	1 ,3%
	6 Geen mening	Count % within v1 Tot welke leeftijdscategorie behoort u?	2 6,9%	3 3,3%	1 1,0%	1 ,6%	7 1,8%
Total		Count % within v1 Tot welke leeftijdscategorie behoort u?	29 100,0%	90 100,0%	102 100,0%	168 100,0%	389 100,0%

			v8_rec Heeft u van uw uitzending(en) op enig moment nadelige gevolgen ondervonden?		Total
			1 Ja	2 Nee	
v13 Hoe belangrijk vindt u het Nederlandse veteranenbeleid?	1 Zeer belangrijk	Count % within v8_rec Heeft u van uw uitzending(en) op enig moment nadelige gevolgen ondervonden?	44 47,3%	84 28,4%	128 32,9%
	2 Belangrijk	Count % within v8_rec Heeft u van uw uitzending(en) op enig moment nadelige gevolgen ondervonden?	41 44,1%	175 59,1%	216 55,5%
	3 Neutraal	Count % within v8_rec Heeft u van uw uitzending(en) op enig moment nadelige gevolgen ondervonden?	8 8,6%	36 12,2%	44 11,3%
	4 Onbelangrijk	Count % within v8_rec Heeft u van uw uitzending(en) op enig moment nadelige gevolgen ondervonden?	0 ,0%	1 ,3%	1 ,3%
Total		Count % within v8_rec Heeft u van uw uitzending(en) op enig moment nadelige gevolgen ondervonden?	93 100,0%	296 100,0%	389 100,0%

			v8_rec Heeft u van uw uitzending(en) op enig moment nadelige gevolgen ondervonden?		Total
			1 Ja	2 Nee	
v14 Hoe oordeelt u in algemene zin over het Nederlandse veteranenbeleid?	1 (Zeer) Goed	Count % within v8_rec Heeft u van uw uitzending(en) op enig moment nadelige gevolgen ondervonden?	18 19,4%	74 25,0%	92 23,7%
	2 Voldoende	Count % within v8_rec Heeft u van uw uitzending(en) op enig moment nadelige gevolgen ondervonden?	36 38,7%	155 52,4%	191 49,1%
	3 Neutraal	Count % within v8_rec Heeft u van uw uitzending(en) op enig moment nadelige gevolgen ondervonden?	25 26,9%	56 18,9%	81 20,8%
	4 Onvoldoende	Count % within v8_rec Heeft u van uw uitzending(en) op enig moment nadelige gevolgen ondervonden?	11 11,8%	4 1,4%	15 3,9%
	5 (Zeer) Slecht	Count % within v8_rec Heeft u van uw uitzending(en) op enig moment nadelige gevolgen ondervonden?	2 2,2%	1 ,3%	3 ,8%
	6 Geen mening	Count % within v8_rec Heeft u van uw uitzending(en) op enig moment nadelige gevolgen ondervonden?	1 1,1%	6 2,0%	7 1,8%
Total		Count % within v8_rec Heeft u van uw uitzending(en) op enig moment nadelige gevolgen ondervonden?	93 100,0%	296 100,0%	389 100,0%

			v8_rec Heeft u van uw uitzending(en) op enig moment nadelige gevolgen ondervonden?		Total
			1 Ja	2 Nee	
v19 Hoe oordeelt u over het Nederlandse veteranenbeleid met betrekking tot het uitdragen en stimuleren van waardering voor veteranen?	1 (Zeer) Goed	Count % within v8_rec Heeft u van uw uitzending(en) op enig moment nadelige gevolgen ondervonden?	14 15,1%	56 18,9%	70 18,0%
	2 Voldoende	Count % within v8_rec Heeft u van uw uitzending(en) op enig moment nadelige gevolgen ondervonden?	33 35,5%	151 51,0%	184 47,3%
	3 Neutraal	Count % within v8_rec Heeft u van uw uitzending(en) op enig moment nadelige gevolgen ondervonden?	26 28,0%	67 22,6%	93 23,9%
	4 Onvoldoende	Count % within v8_rec Heeft u van uw uitzending(en) op enig moment nadelige gevolgen ondervonden?	12 12,9%	8 2,7%	20 5,1%
	5 (Zeer) Slecht	Count % within v8_rec Heeft u van uw uitzending(en) op enig moment nadelige gevolgen ondervonden?	3 3,2%	0 ,0%	3 ,8%
	6 Geen mening	Count % within v8_rec Heeft u van uw uitzending(en) op enig moment nadelige gevolgen ondervonden?	5 5,4%	14 4,7%	19 4,9%
Total	Count % within v8_rec Heeft u van uw uitzending(en) op enig moment nadelige gevolgen ondervonden?	93 100,0%	296 100,0%	389 100,0%	

			v8_rec Heeft u van uw uitzending(en) op enig moment nadelige gevolgen ondervonden?		Total
			1 Ja	2 Nee	
v15 Hoe belangrijk vindt u nazorg voor veteranen (na dienstverlaten) via het veteranenbeleid?	1 Zeer belangrijk	Count % within v8_rec Heeft u van uw uitzending(en) op enig moment nadelige gevolgen ondervonden?	62 66,7%	129 43,6%	191 49,1%
	2 Belangrijk	Count % within v8_rec Heeft u van uw uitzending(en) op enig moment nadelige gevolgen ondervonden?	25 26,9%	138 46,6%	163 41,9%
	3 Neutraal	Count % within v8_rec Heeft u van uw uitzending(en) op enig moment nadelige gevolgen ondervonden?	4 4,3%	29 9,8%	33 8,5%
	4 Onbelangrijk	Count % within v8_rec Heeft u van uw uitzending(en) op enig moment nadelige gevolgen ondervonden?	2 2,2%	0 ,0%	2 ,5%
Total	Count % within v8_rec Heeft u van uw uitzending(en) op enig moment nadelige gevolgen ondervonden?	93 100,0%	296 100,0%	389 100,0%	

			v8_rec Heeft u van uw uitzending(en) op enig moment nadelige gevolgen ondervonden?		Total
			1 Ja	2 Nee	
v16 Heeft u ooit van deze nazorg gebruik gemaakt?	1 Ja	Count % within v8_rec Heeft u van uw uitzending(en) op enig moment nadelige gevolgen ondervonden?	20 21,5%	5 1,7%	25 6,4%
	2 Nee	Count % within v8_rec Heeft u van uw uitzending(en) op enig moment nadelige gevolgen ondervonden?	73 78,5%	291 98,3%	364 93,6%
Total		Count % within v8_rec Heeft u van uw uitzending(en) op enig moment nadelige gevolgen ondervonden?	93 100,0%	296 100,0%	389 100,0%

			v8_rec Heeft u van uw uitzending(en) op enig moment nadelige gevolgen ondervonden?		Total
			1 Ja	2 Nee	
v17 Hoe oordeelt u over de nazorg voor Nederlandse veteranen?	1 (Zeer) Goed	Count % within v8_rec Heeft u van uw uitzending(en) op enig moment nadelige gevolgen ondervonden?	7 7,5%	35 11,8%	42 10,8%
	2 Voldoende	Count % within v8_rec Heeft u van uw uitzending(en) op enig moment nadelige gevolgen ondervonden?	29 31,2%	95 32,1%	124 31,9%
	3 Neutraal	Count % within v8_rec Heeft u van uw uitzending(en) op enig moment nadelige gevolgen ondervonden?	22 23,7%	86 29,1%	108 27,8%
	4 Onvoldoende	Count % within v8_rec Heeft u van uw uitzending(en) op enig moment nadelige gevolgen ondervonden?	12 12,9%	6 2,0%	18 4,6%
	5 (Zeer) slecht	Count % within v8_rec Heeft u van uw uitzending(en) op enig moment nadelige gevolgen ondervonden?	8 8,6%	1 .3%	9 2,3%
	6 Geen mening	Count % within v8_rec Heeft u van uw uitzending(en) op enig moment nadelige gevolgen ondervonden?	15 16,1%	73 24,7%	88 22,6%
Total		Count % within v8_rec Heeft u van uw uitzending(en) op enig moment nadelige gevolgen ondervonden?	93 100,0%	296 100,0%	389 100,0%

***veteranen**instituut*

Willem van Lanschotplein 2
Postbus 125 / 3940 AC Doorn
T: 0343 47 41 50
E: info@veteraneninstituut.nl
veteraneninstituut.nl